

UČEBNICE ZEMĚPISU

Orientační pracovní podklad pro tvůrce regionální učebnice

Doc. RNDr. Hana Kühnlová, CSc.

A F o r m á l n í p ř e h l e d

Název učebnice:

Region:

Nakladatelství, vydavatel:

Rok vydání:

Autoři učebnice:

Výtvarník:

Autoři fotografií:

Webová stránka:

Kontakty:

Koncepce a forma učebnice:

- tradiční učebnice (text, otázky a úkoly k textu), pracovní učebnice, pracovní sešit, soubor pracovních listů, příručka k odbornému a věcnému obsahu, metodická příručka, interaktivní učebnice, CD

- vhodnost názvu, formát a způsob vazby, počet stran, přílohy a doplňky (CD, pracovní listy, metodická příručka aj.), kvalita papíru, barevnost, materiál obálky, výtvarné pojednání, celková kvalita grafiky apod.

Pozor: učebnice může být přitažlivá svou formou a vzhledem (barevnost, křídový papír, atraktivní fotografie), avšak obsahově – didakticky - koncepčně je slabá!

Strukturní prvky učebnice

Texty, seznam kapitol, obrázky (foto, mapy, plány, náčrty, kresby, grafy, schémata), tabulky, různé přílohy (terminologický slovníček, místopisný přehled, adresáře, webové stránky, apod.), použitá, citovaná a doporučená literatura

Didaktický aparát: úvodní slovo, návod jak pracovat s učebnicí/pracovním sešitem, jak využívat pracovní listy, členění textu, otázky, úkoly, souhrny, symboly pro činnosti žáků atd.

B O d b o r n ý a v ě c n ý o b s a h u č e b n i c e

- 1 Formulace cílů, výběr a struktura tematických celků – zda odpovídají cílům a významu, obsahová vyváženost témat, návaznost na rámcové vzdělávací programy
- 2 vhodnost rozsahu poznatků
- 3 jak jsou tematické celky uspořádány – např. podle regionů, tematicky či integrovaně, návaznost na školní vzdělávací program
- 4 věcná a odborná správnost
- 5 aktuálnost z hlediska vývoje, stavu a potřeb vědních oborů (geografie, historie,

- kartografie, nauka životním prostředím, biologie, geologie, chemie, ekonomie, sociologie, atd.)
- 6 aktuálnost dat, informací
 - 7 terminologie: správnost, aktuálnost, česká – cizojazyčná atd.
 - 8 místopis: výběr a množství objektů, aktuálnost, historické názvy, event. výslovnost, vžitá české názvy-homonyma (Linz/Linec)
 - 9 výběr a odborná úroveň zpracování tabulek – zpracování dat, popis, komentáře atd.
 - 10 výběr a odborná úroveň obsahu a formy grafů, kartogramů, schémat
 - 11 odborná úroveň a vhodný výběr obsahu fotografií, fotografie jako zdroj informací, kvalita a využitelnost popisků
 - 12 odborná úroveň všech příloh

C Didaktická úroveň učebnice

Hodnocení na základě otázek:

- 6 Jak je učebnice koncipována z hlediska činnosti učitele (vyučování) a činnosti žáka (učení)?
- 7 Obsahuje učebnice nové didaktické prvky výuky? Příklady: problémově formulované otázky a úkoly, náměty na projekty (tvůrčí činnost), diskusní témata, autentické učení (např. činnosti v terénu), činnosti ve skupinách, tříázový model vyučování a učení, kritické myšlení, kritické čtení, práce s počítačem, didaktické hry apod.
- 8 Jaká je kvalita naučného textu?
- 9 srozumitelnost a přiměřenost věku
- 10 zajímavost, přitažlivost, čtivost
- 11 motivace k učení, zájem o vzdělávání, rozvoj osobnosti, rozvoj myšlení a zájmů
- 12 propojenost textu s kartografickými materiály
- 13 propojenost textu s grafikou
- 14 obsahuje podklady pro naplnění průřezových témat Rámcových vzdělávacích programů
- 15 výchovné zaměření na životní hodnoty a postoje, vztah k vlasti a k místnímu regionu
- 16 kvalita a srozumitelnost tabulek, grafů a schémat – možnost využití, činnosti s daty
- 17 propojenost s dalšími předměty: dějepis, přírodopis, občanská nauka, český jazyk, cizí jazyky, výtvarná výchova, tělesná výchova
- 18 příklady dalších kritérií: výchovné prvky, vliv na osobní životní styl, hodnocení kvality života, projevy globalizace, odkazy na aktuální události ve světě apod.

21 Jaká je didaktická úroveň otázek a úkolů?

2. Většina otázek a úkolů vyžaduje pouze reprodukcí poznatků z učebního textu.
3. Otázky a úkoly směřují k osvojování a upevňování dovedností (vyhledávání a zpracování informací, hodnocení, diskuse, prezentace výsledků – viz poučení o kompetencích).
4. Otázky a úkoly požadují činnost s různými druhy map/atlasů, s historickými mapami a plány, s literaturou, s historickými pohlednicemi, s uměleckými díly místních tvůrců atd.
5. Otázky a úkoly směřují k osvojování a upevňování obecných a odborných kompetencí
6. Otázky v úvodu kapitoly zjišťují, co žák již zná nebo co si myslí.
7. Problémově koncipované otázky – obsahují aspoň jednu neznámou či obtíž, které musí žák překonat, vztahují se k existujícím problémům, vyžadují návrh řešení
8. Otázky podporují pozitivní postoje (vztah k přírodě, k prostředí a kvalitě života)

v místě bydliště, tolerance, solidarita, vztah k jiným kulturám, odmítání násilí, rasismu..)

9. Otázky a úkoly rozvíjejí samostatnost a tvůrčí schopnosti žáků (práce s daty, komentáře, referáty, grafické práce, návrhy řešení atd.)
10. Otázky shrnujícího charakteru (vyhledávání hlavních myšlenek, vytváření závěrů, otázky orientované na „základní učivo“ apod.)
11. Úkoly tvůrčí projektové povahy – návrhy změn, návrhy řešení problémů, rozhodování, samostatná tvorba, týmová činnost. Příklady: naučná stezka, průvodce pro turisty v cizím jazyce, tvorba webové stránky, opatření pro bezpečnost dětí a seniorů, zahraniční spolupráce, atd.
12. Otázky a úkoly umožňující diferenciaci žáků na základní škole (pro slabé, znevýhodněné, nadané žáky)
13. Otázky a úkoly podněcující rozvoj zájmů a osobních schopností
14. Návaznost na záměry školního vzdělávacího programu.
15. Jak budou žáci hodnoceni (známky, body, procenta, pochvala, slovní hodnocení) a na základě kterých kritérií?

22 Jaká je didaktická úroveň grafiky?

- vhodnost fotografií a jejich provázanost s textem, možnosti využití fotografie jako zdroje informací, didaktická hodnota popisků
- vhodnost grafů, hodnota komentáře, provázanost s textem, využití

24 Které formy výuky učebnice nabízí?

- pouze nauč-
ný text a otázky – pro frontální výuku s výkladem a reprodukci poznatků
- náměty na skupinovou č-
innost, projekty, terénní cvič-
ení, č-
innosti v muzeu
- č-
innosti s různými zdroji informací (atlas, mapy, literatura, encyklopedie, internet, periodika atd.)
- podněty pro besedy: se starostou/zastupitelem, kronikářem, výtvarníkem, pamětníkem války, uč-
astníkem odboje atd.
- ukázky zpracování úloh (hodnocení a interpretace dat, grafů, informací)
- didaktické hry (např. na zastupitelstvo)
- nevhodné prvky, např. soutěže, křížovky, luštěnky

TVORBA PRACOVNÍHO LISTU

Na základě studia a osobních zkušeností sestavte **pro své žáky** pracovní list pro výuku jednoho tematického celku ze zeměpisu místního regionu či obce.

Doporučený postup:

1. Stanovte si **cíle tematického celku**: čeho hodláte činností s pracovním listem u svých žáků dosáhnout – osvojení vědomostí, dovedností, získání zkušeností, poznání a přijetí hodnot, upevnění vztahu k domovu.
2. Formulujte zadání tří až pěti **úkolů plně navazujících na vámi stanovené cíle**.
3. Napište, jak hodláte hodnotit výkony svých žáků. Jak budete své žáky k činnostem

motivovat? Měli by být **předem seznámeni s tím, co budete hodnotit (činnosti, znalosti, dovednost nakreslit plánek, snaha, aktivita, spolupráce ve skupině) a jaké jsou vaše nároky.** Základem hodnocení by měla být pochvala s komentářem - co doporučujete vylepšit a proč.

4. Zpracujte návrh konceptu pracovního listu včetně dat a grafiky - vhodných map, plánu, náčrtu, fotografií atd. Pro každou z požadovaných činností vymezte v pracovním listu dostatek místa pro žákovské výkony.
5. Pokuste se zpracovat pracovní list k stejné tématice **pro 1. stupeň** základní školy.
6. K vybranému tematickému celku **zpracujte pracovní list, který bude součástí regionální učebnice.** V čem se bude lišit od pracovního listu, který jste zpracoval/a pro své žáky? Odlišnosti zdůvodněte a obhájte v diskusi s kolegy.